

Le petit caporal

In lijstjes met 's werelds meest invloedrijke historische figuren eindigt hij steevast in de top tien, zijn alom bekende naam is alom aanwezig in cognacs met de kwaliteitsaanduiding VSOP, in de beroemde met een nieuwe waspapieren wikkel geëmballeerde snoepjes uit Breskens, in de Belgische mandarine en in casino- en restaurantketens.

Het zal u al duidelijk zijn dat ik het heb over Napoleon, een fascinerende figuur, nu eens neergezet als een machtswellustige despoot, dan weer als een visionaire hervormer. Napoleone di Buonaparte werd geboren in Ajaccio, hoofdstad van het Franse eiland Corsica, in 1769 op 15 augustus, de dag van Maria-Tenhemelopneming. Zijn ouders behoorden tot de lagere adel en het was vooral zijn moeder Laetitia die de jonge Napoleon de nodige discipline bijbracht terwijl zijn vader hem stimuleerde in zijn studies. Napoleon had geen aanleg voor talen en sprak zijn hele leven een soort koeterwaals, d.w.z. Frans met een Corsicaans accent. Hij muntte wel uit in wiskunde en tijdens zijn militaire opleiding genoten geschiedenis en literatuur zijn belangstelling. Zo is bekend dat de roman *Die Leiden des jungen Werthers* van Goethe zijn livre de chevet was.

In 1789 brak de Franse Revolutie uit. Onder instigatie van de jakobijnen, gekleed in een carmagnole en getooid met een Frygische muts met opgespelde kokarde werd in 1793 Lodewijk XVI guillotineerd in Parijs. Bonaparte had inmiddels zijn naam verfranst en ontpopte zich tot een Franse patriot en overtuigd revolutionair. In 1795 trad hij voor het eerst op de voorgrond en op vraag van de regering om een royalistische opstand neer te slaan schoot hij kartetssalvo's af op de menigte. 1796 was een scharnierjaar: Napoleon gaat een steamy relatie aan met Joséphine de Beauharnais, trouwt en krijgt diezelfde maand maart als 26-jarige het opperbevel over het leger van Italië om Oostenrijk aan te vallen. Niet zonder succes: nadat hij de Piëmontezen op de knieën had gedwongen, haalt hij felbevochten zeges waarvan vooral de Slag bij de brug van Arcole dient vermeld. Nadat Napoleon in de strijd enkele generaals en aides de camp had verloren, steeg hij af van zijn paard en liep met de tricolore de brug op in een regen van vuur. Hij raakte omsingeld en wist maar ternauwernood door zijn manschappen ontzet te worden. Toch werden de Oostenrijkers nog in de tang genomen en waren ze tegen 1797 uit het noorden van het Apennijns Schiereiland verdreven.

In 1798 vatte Napoleon zijn veldtocht aan naar de Mediterranée. De bedoeling was om Egypte te veroveren en Brits-Indië aan te vallen. Na een tussenstop in Malta waar hij de johannieterridders versloeg, voer hij met zijn vloot vanuit Kreta naar Alexandria. Gedreven door meltemi's bereikte hij in een recordtempo de Egyptische havenstad. In Caïro was het met jatagans uitgeruste mammelukkengarnizoen geen partij voor de artillerie van Napoleon tijdens de Slag bij de Piramiden. Hier zou Napoleon de

legendarische woorden '40 eeuwen kijken op u neer' zijn manschappen hebben toegeroepen. Zeker is dit evenwel niet, net zomin als zouden de kanonnières als oefening een stuk van de neus van de sfinx van Gizeh hebben afgeschoten. In de vorig jaar met hollywoodiaanse allures gemaakte pellicule van de Brit Ridley Scott zien we kanonkogels piramiden verbrijzelen, maar dat is apodictisch een loutere verdichting van de historische waarheid. Uiteindelijk liep het niet goed af met de expeditie van Napoleon. Zijn vloot werd verslagen in de Slag bij de Nijl, de soldaten raakten uitgehongerd en door de bubonpest werd zijn leger sterk uitgedund. Napoleon verliet noodgedwongen Egypte en keerde terug naar Frankrijk.

In zijn thuisland slaagt Napoleon erin zijn desertieavontuur als een grote overwinning voor te stellen, een constante die als een rode draad door zijn carrière loopt: zijn vermogen om mensen en gebeurtenissen naar zijn hand te zetten en zijn eigen mythe te schrijven. Ondertussen rommelt het bij het Directoire, een pentarchie zonder steun van de bevolking. Met de coup d'état van 18 brumaire VIII (datumaanduiding van 9 november 1799 volgens de republikeinse kalender) wordt Napoleon tot eerste consul benoemd en neemt hij feitelijk alle macht over, wat vijf jaar later met zijn eigenhandige kroning tot keizer een culminatiepunt kent.

Door onder meer gebruik te maken van allianties en door vazalstaten te creëren waarbij hij veel van zijn familieleden op de troon zette – denken we maar aan zijn broer Lodewijk in Nederland –, verwierf de Franse dictator de heerschappij over continentaal Europa. In 1805 versloeg hij Oostenrijk en Rusland tijdens de Driekeizersslag bij Austerlitz. Geniale shock-and-awemaneuvers zoals de inzet van en haie oprukkende bataljons, de carréformaties en de alternerende aanvallen van kurassiers en veliten waren doorslaggevend bij deze memorabele veldslag.

De Russische veldtocht van 1812 was een kantelmoment in de napoleontische oorlogen. Na de onbesliste Slag bij Borodino staken de Russen Moskou in brand en gingen de voedselvoorraden van de Fransen in vlammen op. De gedwongen terugtocht uit Moskou verliep verschrikkelijk: niet alleen werden de soldaten geteisterd door allerlei ziektes zoals dysenterie en rickettsiose, bovendien sloeg de winter ongenadig toe: bij vriestemperaturen van -28 graden (volgens de schaal van Réaumur) stierven veel soldaten door conglaciatie. Een regiment van de Württembergse cavalerie verloor meer dan veertig procent van zijn sterkte, maar dat was maar een fractie van het half miljoen slachtoffers dat het Franse leger tijdens deze veldtocht te beurt viel.

In de twee daaropvolgende jaren stortte het Empire ineen. De geallieerde troepen brachten Napoleon een verpletterende nederlaag toe in de Slag bij Leipzig en verbanden hem naar het eiland Elba. Nauwelijks tien maanden later wist hij echter uit zijn exilium te ontsnappen en de macht in Parijs te heroveren. Zijn belofte de grenzen te respecteren en vrede te willen, stuitte op ongeloof bij de geallieerden. De oorlogszuchtige keizer zal in 1815 zijn Waterloo vinden in de gelijknamige Brabants-Waalse gemeente. Een alliantie bestaande uit Engelsen, Duitsers, Pruisen, Nederlanders en Belgen onder aanvoering van de Britse hertog van Wellington levert in de drassige lössgrond slag tegen Bonapartes troepen en wint kantje boord het pleit. De vraag zich over te geven

werd er beantwoord met le mot de Cambronne, wat volgens de mythe gelijkstond met een Frans vijfletterwoord voor essetee. Uiteindelijk moet Napoleon definitief afstand doen van de troon en wordt hij verbannen naar het patmos Sint-Helena, waar hij op 5 mei 1821 op 51-jarige leeftijd stierf. Nog voor zijn schicksalsstunde had toegeslagen had hij al zijn volledige memoires gedicteerd waarin hij zijn debacles op anderen afschoof en zijn cadmische overwinningen als fabelachtige prestaties beschreef.

Hoewel het beeld dat uit zijn psychobiografie tevoorschijn komt er een is van een imperialistische massamoordenaar en populist avant la lettre, is het toch nodig even voorbij de histoire bataille te kijken. Napoleon was immers ook een stimulator van schone kunsten, vader van de moderne wetgeving en aanhanger van de verlichting.

In de eerste plaats maakte hij komaf met het ancien régime, gekenmerkt door een standenmaatschappij waarin de adel en geestelijkheid ongekennde privileges genoten. Met zijn Code Napoléon, ook Code Civil genoemd, legde hij de basis voor de democratie. Dit Franse burgerlijk wetboek waarin de principes van 'vrijheid, gelijkheid en broederlijkheid' werden vastgelegd en de scheiding van kerk en staat werd verordend, diende als inspiratie voor wetboeken in vele landen waaronder die van België en Nederland.

De burgerlijke stand van het gemeentehuis is voor een amateurgenealoog als ik een fundgrube en dat heb ik aan Napoleon te danken. Hij voerde niet alleen een gestandaardiseerde en verplichte registratie in van geboorten, huwelijken, echtscheidingen en overlijdens, bovendien moest iedereen een definitieve spellingswijze van de veelal al bestaande achternamen opgeven. Bijnamen en patronymica werden opeens echte familienamen en bovendien erfelijk. De invoering van het decimaal metriek stelsel ter vervanging van oude maateenheden mag hij eveneens op zijn conto schrijven. Gemeten gemeten, gewogen scrupels en greinen en afgepaste okshoofden waren weinig praktisch en vertoonden soms regionale verschillen. Aren, grammen en liters werden de uniforme standaardenheden, die in de 20e eeuw uitmondde in het SI-stelsel.

Voorts ligt Napoleon ook aan de basis van de ontwikkeling van het conservenblik. Hij loofde een beloning uit voor het bedenken van een methode om zijn soldaten makkelijker van voedsel te voorzien. De Franse confiseur Nicolas Appert won die prijs, want hij was erin geslaagd voedsel luchtdicht in glazen potten te bewaren, een procédé dat men later eponymisch ook appertisatie is gaan noemen. De Brit Peter Durand patenteerde Apperts werkwijze met het gebruik van meerdere recipiënten waaronder blikjes.

Om hier vandaag te geraken moest ik rechts rijden en aanbellen bij huisnummer 15, twee ogenschijnlijk vanzelfsprekende zaken die ik ook al aan Napoleon te danken heb. Toegegeven, vele van zijn maatregelen en realisaties dienden een welbegrepen eigenbelang maar zijn vandaag verworvenheden die we nauwelijks kunnen wegdenken in onze maatschappij. Hoe dan ook, meer dan tweehonderd jaar na zijn dood blijft de figuur nog altijd tot de verbeelding spreken en voor veel controversale zorgen. Reden genoeg om er eens een dicteetje aan te wijden.